МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА МИТНОЇ СПРАВИ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній привабливості України»

Здобувача вищої освіти бакалаврського рівня, 4 курсу, МЕБ-19-1 групи,
спеціальності "Міжнародні економічні відносини",
освітня програма "Міжнародні економічні відносини"

_____ Семіхова А. П.
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Коляда О. В., к. е. н., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Гарант освітньо-професійної програми _____ Белінська Я. В., д.е. н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри _____
протокол від «10» 05 2023 № 12

Завідувач кафедри _____ Стежко Н. В., д. е. н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2023

Реєстрація № 26 17.05.2023 _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 10.05.23 _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 63/Б 12.06.2023 _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ А.А. Балєснюк
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:
_____ Н.В. Стецько
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Я.В. Белінська
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ О.В. Колода
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
63	Б	3	14.06.2023	Карецька О.А. Бенько Н.В. Белікова Я.В. Колядка О.В. Ковтун І.А.

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1.Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	15		Колядка О.В.
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	7		
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	3		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	30		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	6		Карецька О.А.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	3		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	22		Бенько Н.В. Белікова Я.В.
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	0		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	33		Колядка О.В.
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	63		Ковтун І.А.

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра міжнародних економічних відносин
Спеціальність 292 "Міжнародні економічні відносини"
Освітня програма "Міжнародні економічні відносини"

Затверджую
Завідувач кафедри _____
«16» 02 2022

Завдання на кваліфікаційну роботу

здобувачу вищої освіти

Семіховій Анжелі Петрівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи: "Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній привабливості України"

Затверджена наказом ректора від «9» 11 2022 № 1187

2. Строк здачі закінченої роботи 04.05.2023
3. Цільова установка: Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній привабливості України.

Мета роботи: висвітлення теоретичних засад тінізації економічного простору, розробка механізмів залучення іноземних інвестицій в Україну та надання рекомендацій щодо їх удосконалення в умовах процесу детінізації економіки.

Об'єкт дослідження: процес залучення іноземних інвестицій шляхом забезпечення гарантій детінізації економіки.

Предмет дослідження: теоретико-методологічні засади та практичні аспекти залучення іноземних інвестицій, фінансові відносини, що виникають у процесі здійснення таких заходів, а також вектори детінізації економічного простору.

База дослідження: дослідження включає законодавчі та нормативно-правові акти України з питань інвестування та банківського кредитування, звіти міжнародних організацій, публікації/звіти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейської асоціації вільної торгівлі (EFTA).

4. Вихідні дані до роботи: наукова, та науково-методична література, законодавчі й нормативні акти України, що регламентують роботу тіньової економіки в інвестиційній привабливості
5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці, графіки які відповідають даній тематиці роботи
6. Зміст кваліфікаційної роботи:

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ФАКТОРИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПРИВАБЛИВІСТЮ

1.1 Визначення та причини виникнення тіньової економіки

1.2. Наслідки тінізації економіки для України та її вплив на інноваційно-інвестиційну привабливість країни

РОЗДІЛ 2. СТАН ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз залучення іноземних інвестицій у економіку України

2.2. Оцінка інвестиційного клімату в Україні

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕТІНІЗАЦІЇ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

3.1. Рекомендовані заходи з детінізації економіки України

3.2. Вдосконалення механізму залучення іноземних інвестицій в Україну.

7. Календарний план виконання кваліфікаційної роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Аналіз літературних джерел, огляд питання, яке досліджується. Постановка задач дослідження.	01.11.2022р.	01.11.2022р.
2	Аналіз теоретичного та практичного матеріалу з обраної тематики, обробка та аналіз інформації щодо іноземної інвестиційної діяльності.	до 10.12.2022 р.	5.12.2022 р.
3	Підготовка 35% дипломної роботи та подання її керівнику.	10.02.2023 р.	1.02.2023 р
4	Підготовка 70% дипломної роботи та подання її керівнику.	10.03.2023 р	10.03.2023 р
5	Підготовка 100% дипломної роботи та подання її керівнику.	01.04.2023 р	30.03.2023 р

6	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника.	01.05.2023р.	01.04.2023р.
7	Отримання відгуку керівника дипломної роботи.	до 06.05.2023 р	10.04.2023 р
8	Оформлення дипломної роботи на здобуття ступеня бакалавра.	6-10.05.2023р	6-10.05.2023р
9	Захист дипломної роботи.	Орієнтовно 10-15.06.2023 р	Орієнтовно 10-15.06.2023 р

8. Дата видачі завдання «25» 10 2023

9. Керівник кваліфікаційної роботи _____ О.В. Ткачук
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Білінова А.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Семіхова А.П.
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ФАКТОРИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПРИВАБЛИВІСТЮ 7

1.1 Визначення та причини виникнення тіньової економіки 7

1.2. Наслідки тінізації економіки для України та її вплив на інноваційно-інвестиційну привабливість країни 17

РОЗДІЛ 2. СТАН ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ 23

2.1. Аналіз залучення іноземних інвестицій у економіку України 23

2.2. Оцінка інвестиційного клімату в Україні 30

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕТІНІЗАЦІЇ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ 36

3.1. Рекомендовані заходи з детінізації економіки України 36

3.2. Вдосконалення механізму залучення іноземних інвестицій в Україну 41

ВИСНОВКИ 48

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 50

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота: 54 с., 4 рис., 2 табл., 46 джерел

Метою дослідження є висвітлення теоретичних засад тінізації економічного простору, розробка механізмів залучення іноземних інвестицій в Україну та надання рекомендацій щодо їх удосконалення в умовах процесу детінізації економіки.

Для досягнення зазначеної мети були визначені та вирішені **наступні завдання:**

- дослідити зміст поняття "тіньова економіка" та розкрити її складові;
- проаналізувати специфіку інвестиційної діяльності та визначити фактори, що її формують;
- оцінити взаємозв'язок між рівнем тінізації економіки та залученням інвестицій.

Об'єктом дослідження є процес залучення іноземних інвестицій шляхом забезпечення гарантій детінізації економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти залучення іноземних інвестицій, фінансові відносини, що виникають у процесі здійснення таких заходів, а також вектори детінізації економічного простору

У першому розділі проаналізовано причини виникнення тіньової економіки та її вплив на інноваційно-інвестиційну привабливість країни.

У другому розділі проведено оцінку інвестиційного клімату та аналіз залучення прямих іноземних інвестицій в Україну.

Третій розділ розкриває напрями удосконалення механізму детінізації та залучення іноземних інвестицій в Україну, зокрема висвітлено рекомендовані заходи детінізації економіки України.

Ключові слова: ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ, МІЖНАРОДНИЙ РЕЙТИНГ, ДЕТІНІЗАЦІЯ, ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ, ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ, ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА.

ABSTRACT

Graduate work: 54 pp., 4 figures, 2 tables, 46 sources

The method of the research is to highlight the theoretical foundations of the shadowization of the economic space, to develop mechanisms for attracting foreign investments to Ukraine and to provide recommendations for their improvement in the conditions of the process of the shadowization of the economy.

To achieve the goal, the following tasks were defined and solved:

- to investigate the essence of the concept of "shadow economy" and reveal its components;
- to analyze the specifics of investment activity and the factors of change that shape it;
- to assess the relationship between the level of shadowing of the economy and the attraction of investments.

The object of the study is the process of attracting foreign investments by providing guarantees of detinization of the economy.

The subject of the study is the theoretical and methodological principles and practical aspects of attracting foreign investments, financial relations that arise in the process of implementing such measures, as well as vectors of detinization of the economic space

The first chapter analyzes the causes of the shadow economy and its impact on the innovative and investment attractiveness of the country.

In the second section, an assessment of the investment climate and a forecast of the volume of direct foreign investment in Ukraine were made.

The third section reveals directions for improving the mechanism of detinization and attracting foreign investments to Ukraine, in particular, the recommended measures of detinization of the economy of Ukraine are highlighted.

Keywords: FOREIGN INVESTMENT, INTERNATIONAL RATING, DETINIZATION, INVESTMENT CLIMATE, INVESTMENT ATTRACTIVENESS, SHADOW ECONOMY.

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема тіньової економіки є однією з найважливіших не тільки для України, але й для багатьох інших країн світу. Існування тіньової економіки спостерігається практично в кожній країні, незалежно від рівня її розвитку, і відрізняється лише її розмірами та формами прояву. Неадекватна реакція держави на існування цього сектору економіки та несвоєчасне вжиття превентивних заходів призводить до значних економічних втрат. Без аналізу тіньового сектору в цілому важко об'єктивно зрозуміти розміри економіки та її секторів, неможливо системно аналізувати міжнародні та національні економічні процеси. Тому проблема наукового осмислення тіньової економіки, системного аналізу конкретних умов її функціонування і на цій основі розробки заходів щодо її подолання стає все більш актуальною.

Для України на сучасному етапі розвитку розмір тіньової економіки становить значну загрозу національним інтересам і національній безпеці країни в економічній сфері. Наявність значного тіньового сектору в українській економіці значною мірою зумовлена неефективністю державних інструментів регулювання економічних процесів та недоліками економічної і правової політики.

Успішний розвиток економіки країни залежить від наявності достатнього обсягу фінансових ресурсів, які можуть бути забезпечені залученням іноземних інвестицій. Однак високий рівень тінізації економіки ускладнює залучення іноземних інвестицій в національну економіку.

Для успішного розвитку економіки країни необхідно створити сприятливе середовище для залучення іноземних інвестицій, що потребує залучення відповідних інституцій державного та приватного секторів. Ці інституції необхідно взаємодіяти для забезпечення ефективного процесу залучення інвестицій. Застосування глобалізації та науково-технічного прогресу дозволяє збільшити конкуренцію, відкривати нові ринки для інвестицій та розвивати економіку в цілому, а також окремі ринки товарів і послуг шляхом інновацій.

Питання залучення інвестицій в Україну привертає увагу багатьох науковців країни. Серед них: В. Мамутов, М. Лесечко, А. Череміс, В. Дельфос, Р. Родрігес, І. Тивончук, І. Гужва, Я. Белінська, Д. Богомолова, Є. Бойко, М. Ковальчук та ін. У своїх дослідженнях науковці зосередилися на розробці методичних підходів до оцінки рівня іноземної інвестиційної привабливості та визначенні ключових детермінант її формування. Систематизація сучасних напрацювань з цієї проблематики показала, що дослідження щодо мінімізації негативного впливу тіньової економіки на показники залучення іноземних інвестицій потребують додаткового висвітлення, що обумовлює необхідність в дослідженні.

Метою дослідження є висвітлення теоретичних засад тінізації економічного простору, розробка механізмів залучення іноземних інвестицій в Україну та надання рекомендацій щодо їх удосконалення в умовах процесу детінізації економіки.

Для досягнення зазначеної мети були визначені та вирішені **наступні завдання:**

- дослідити зміст поняття "тіньова економіка" та розкрити її складові;
- здійснити аналіз функціонування інвестиційної діяльності та узагальнити чинники, які мають формотворчий вплив на неї;
- оцінити взаємозв'язок між рівнем тінізації економіки та залученням інвестицій.

Об’єктом дослідження є процес залучення іноземних інвестицій шляхом забезпечення гарантій детінізації економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти залучення іноземних інвестицій, фінансові відносини, що виникають у процесі здійснення таких заходів, а також вектори детінізації економічного простору

Методи дослідження. Використано поєднання загальнонаукових та спеціальних методів для досягнення поставленої мети та завдань. таким, для визначення особливостей механізму залучення іноземних інвестицій в економіку України використовувалися діалектичні, системні, історичні та логічні методи, а

також методи схематико-аналітичного узагальнення, аналізу та синтезу, систематизації, групування та узагальнення, а економіко-статистичні методи застосовувалися при аналізі тенденцій розвитку.

Інформаційна база дослідження включає законодавчі та нормативно-правові акти України з питань інвестування та банківського кредитування, звіти міжнародних організацій, публікації/звіти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейської асоціації вільної торгівлі (EFTA). Використано джерела інформації які є достовірними та авторитетними, що дозволяють досліднику тримати актуальні дані та тенденції розвитку інвестиційного клімату в країні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в них поглиблено теоретичні засади залучення іноземних інвестицій, систематизовано результати аналізу інвестиційної політики України та обґрунтовано практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму залучення іноземних інвестицій через детінізацію економіки.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дослідження мають важливе практичне значення для вітчизняного уряду та різних інтересів, які працюють у сфері залучення іноземних інвестицій в Україну. Рекомендації, щодо впровадження сучасного механізму залучення іноземних інвестицій через детінізацію економічного сектору, можуть бути використані в управлінні державними фінансами.

Обсяг і структура дослідження. Дипломна робота складається з 54 сторінок і включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Матеріал дослідження містить 2 таблиці, 4 рисунки. Список використаних джерел містить 46 найменування.

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ФАКТОРИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПРИВАБЛИВІСТЮ

1.1 Визначення та причини виникнення тіньової економіки

Як стверджують багато експертів у цій галузі, точного визначення тіньової економіки не існує, і кожен трактує це поняття по-своєму. У науковій літературі експерти використовують різні визначення в певних деталях, але в цілому здатні визначити межі тіньової економіки та описати її характеристики. У міжнародній економічній літературі для позначення тіньової економіки використовується багато назв, таких як підпільна, таємна, підземна, прихована, сіра, нелегальна та не облікована. Така велика кількість назв свідчить про дезорганізацію понятійного апарату.

Узагальнивши низку наукових праць, вдалося виокремити найпоширеніше визначення поняття "тіньова економіка": '... ...економічна діяльність суб'єктів, яка не обліковується, не контролюється та не оподатковується органами державної влади і метою якої є отримання доходу всупереч чинному законодавству" [4].

Хоча багато дослідників трактують тіньову економіку по-різному, згідно з одним із визначень, така економіка зображується як порушення балансу між державними суб'єктами щодо створення та розподілу продукції. Така ситуація виникає внаслідок дерегуляції економіки, що негативно впливає на баланс інтересів, а з іншого боку - через недосконалу ефективність, коли всім суб'єктам, які займаються підпільним або напівлегальним бізнесом, вдається дотримуватися чинного законодавства. Державні органи не контролюють продукцію таких підприємств, вона не враховується офіційною статистикою і з цих причин не може бути включена до валового внутрішнього продукту. А головне, результати діяльності таких підприємств не оподатковуються і не можуть бути джерелом поповнення державного бюджету.

З точки зору методології дослідження тіньової економіки можна поділити на економічний, соціологічний, кібернетичний та правовий підходи. Економічний підхід характеризується визначенням ефективності економічної політики та її впливу на розподіл і використання економічних ресурсів, а також розробкою точних методів їх вимірювання та оцінки. Багато концепцій розглядають тіньову економіку на різних рівнях - глобальному, макро- та мікро - і як інституційну структуру.

У соціології теорія тіньової економіки розглядає цю сферу як взаємодію людей, що займають різні позиції в системі тіньових інститутів, а також цілі такої економічної поведінки суб'єктів у критичних ситуаціях. У кібернетичних концепціях тіньова діяльність розглядається як керована, саморегульована система, розробляються економіко-математичні моделі для прогнозування та управління тіньовою економікою, основні принципи її розвитку та взаємовідносини з державним сектором.

У рамках правових концепцій феномен тіньової економіки розглядається як специфічна форма девіантної (злочинної) поведінки. Найбільша увага приділяється вивченню небезпечних для суспільства видів економічної діяльності, прогнозуванню злочинності та протидії їй правовими засобами (кримінологічному та кримінально-правовому контролю) [40, с. 153-157].

Тіньова економіка - це незаконна, незареєстрована, фіктивна та корислива діяльність, метою якої є отримання доходу, прихованого від офіційних інституцій будь-якими засобами, навіть злочинними або незаконними. Згідно з документами ООН, тіньова економіка включає в себе приховане або офіційно не зареєстроване виробництво. Структура тіньової економіки виглядає наступним чином:

- неформальна економіка - певна нелегальна економічна діяльність, що виробляє товари та послуги, які не враховуються офіційною статистикою та приховуються від оподаткування;

- фіктивна економіка - розкрадання, спекуляція, хабарництво та інші махінації, пов'язані з таємним отриманням і подальшим використанням грошей;

- підпільна економіка – незаконні види економічної діяльності.

Враховуючи різноманітність неформальної економіки, логічно структурувати її на неформальну економіку, приховану економіку та підпільну (кримінальну) економіку). Неформальна економіка включає діяльність домогосподарств, основним завданням яких є задоволення власних потреб. Неформальна економіка характеризується тим, що особисте споживання та заощадження відбуваються в її межах. Така діяльність не становить і навіть не створює економічної загрози для держави. Навпаки, вона приносить користь суспільству в умовах трансформації. Це можна пояснити, по-перше, тим, що окремі суб'єкти є самозайнятими, а по-друге, тим, що населення самозабезпечується продуктами харчування, одягом тощо.

Неформальна економіка - це економіка, яка є легальною, але офіційно не афішованою і сприяє прискореному накопиченню капіталу. Прихована частина неформальної економіки може становити скоріше економічну загрозу, ніж економічну небезпеку для суспільства. Це можна пояснити відсутністю стабільного ринкового інституційного середовища в перехідних економіках, що створює можливості для ведення бізнесу в тіні. Найбільшу загрозу для легальної економіки становить тіньова (кримінальна) економіка, яка є антисоціальною, злочинною і тому дуже деструктивною [9, 47-54].

Тіньова економіка - це неконтрольований державою рух товарів і послуг, що включає соціально-економічні відносини між усіма громадянами та окремими соціальними групами, які приховані від держави та державного управління, а також економічну діяльність, яка не обліковується та не регулюється. Вони можуть існувати лише в командно-адміністративній та ринковій економічних системах, але відрізняються за своїми індивідуальними масштабами та сферами.

Основною причиною формування тіньової економіки є те, що вона слугує створенню дефіциту товарів і послуг через дисбаланс між попитом і пропозицією. Основною метою діяльності в тіньовій економіці є отримання та примноження прибутків, які важко отримати в країнах з відкритим і суворим правовим

регулюванням. Їх отримання відбувається у формі вирішення конфлікту інтересів між державою та окремими суб'єктами ринку, які не мають можливості або не бажають займатися легальною економічною діяльністю в існуючому правовому полі.

Держава також має значний вплив на формування тіньової економіки через прожитковий мінімум та податкове навантаження. Перший є основним державним стандартом у сфері доходів населення і використовується для розрахунку мінімальної заробітної плати, пенсій за віком та соціальних виплат, таких як грошова допомога, допомога по безробіттю, допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та різноманітні освітні виплати. Економічний зміст податків на бізнес можна визначити як відсоток доходу від підприємницької діяльності, який держава через систему податків і зборів вилучає у суб'єктів господарювання до бюджетів різних рівнів.

Причинами тіньової економіки в державному секторі є криза фінансової системи, необмежена регуляторна база в національному законодавстві та численні механізми неформальних транзакцій, умови, що дозволяють використовувати державне майно та володіння інституційними структурами державними службовцями та менеджерами для отримання приватних незадекларованих доходів, втручання державних інституцій у діяльність організацій на всіх рівнях, а також корупція в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Зовнішній сектор відіграє важливу роль у тіньовій економіці, а поширені типи тіньової економіки включають работоргівлю за участю жінок і дітей; тіньові ринки наркотиків, зброї та контрабанди; поширення бартерних і платних схем. Представники так званої прикордонної тіньової економіки користуються відсутністю контролю якості експортованих товарів, підміняючи високоякісну вітчизняну продукцію низькоякісною [33, с.33-47].

Вплив зовнішніх економічних секторів на формування тіньової економіки: неефективний митний та прикордонний контроль; високі ставки ввізного мита, акцизів та ПДВ; корупція митних органів, органів охорони державного кордону та

інших правоохоронних і контролюючих органів; шахрайське звільнення товарів від митного контролю; використання експортних документів при продажу товарів на території України, коли вони повинні були пройти через українську територію під час транзиту; розмитнення товарів.

Розмір тіньової економіки є значним. Згідно з дослідженням Ф. Шнайдера, середній розмір неформального сектору в розвинених країнах становить близько 25 відсотків ВВП; Шнайдер оцінює розмір неформальної економіки в Європі в 2,43 трильйона євро в 2020 році. Це відповідає 19,8 відсоткам від загального обсягу діяльності ЄС. Майже дві третини європейської неформальної економіки зосереджено в п'яти найбільших європейських країнах (Німеччині, Франції, Італії, Іспанії та Великобританії). В Австрії та Швейцарії розмір неформальної економіки відповідає приблизно 9-12% їх офіційного ВВП; в Греції, порівняно з середнім показником по ЄС, розмір неформальної економіки залишається високим - 37% ВВП. У Болгарії, Хорватії, Литві та Естонії розмір неформальної економіки досягає 28% від розміру формальної економіки [20].

З класичної економічної точки зору, в основі функціонування тіньової економіки лежить протиріччя між особистими інтересами економічних суб'єктів та інтересами суспільства, коли рушійні сили егоїстичних мотивів переважають існуючі обмеження на діяльність людини. Економічні чинники, що створюють тіньову економіку, ґрунтуються на тому, що ринкова економіка є стихійною. Тіньові чинники виникають тоді, коли держава регулює всі економічні процеси і не намагається створити сприятливі умови для функціонування легального бізнесу. У кризові періоди, коли порушується рівновага ринкової економіки, тіньова економіка отримує новий імпульс для розширення нелегальної діяльності.

Класифікація складових тіньової економіки є не лише академічним питанням. Вона розкриває сутність тіньової економіки через її структурні елементи (якісно неоднорідні за своїми функціональними особливостями та наслідками впливу на соціально-економічні процеси), дає розуміння механізмів тінізації, динаміки цих

процесів, закономірностей їх розвитку, окремих структур у конкретних соціально-економічних умовах Особливості механізмів тінізації сегментів надають можливості на системному та методологічному рівнях для визначення пріоритетів у розвитку.

Структурування тіньової економіки є перманентним і динамічним процесом, специфічним для певних соціально-історичних умов і моделей суспільного розвитку. Теорії про тіньову економіку та її структуру мають певну історію розвитку, рухаючись від виявлення простих, одновимірних структур до виникнення та розвитку складних, гетерогенних утворень.

Не всі сегменти тіньової економіки криміналізовані. Значна частина тіньової економіки характеризується несистематичними тактичними порушеннями закону, які є цілком легальними за своєю природою, але обирають засоби для досягнення своїх цілей. Систематичне умисне порушення закону не слід ототожнювати з проявом злочинності, оскільки систематичне умисне порушення закону є основним засобом, за допомогою якого тіньова діяльність досягає своїх цілей. Дійсно, кримінальна економіка є частиною тіньової економіки, де і засоби, і цілі пов'язані зі свідомим порушенням закону, тобто виробництвом і розповсюдженням заборонених законом продуктів і послуг [26, с. 32-34].

Тіньову економіку можна класифікувати за ступенем легальності підприємницької діяльності наступним чином:

1) Неформальна економіка - економічна діяльність, яка не порушує існуючих правових норм або прав інших організацій і не зафіксована в офіційних звітах або контрактах. Прикладом неформальної економіки в цій сфері є натуральне виробництво домогосподарств;

2) Нелегальна економіка - економічна діяльність, яка порушує права інших суб'єктів, не регулюється чинним законодавством і відбувається на нелегальних територіях. Це "рожеві ринки". Хрестоматійним прикладом цього сектору неформальної економіки є фінансові піраміди, від яких постраждали мільйони людей

в країнах СНД в середині 1990-х років, користуючись прогалинами в законодавстві. Сюди також можна віднести порушення екологічної безпеки, лобіювання інтересів окремих організацій та надання індивідуальних пільг і субсидій як винятків;

3) Квазілегальна економіка - економічна діяльність, яка відповідає чинному законодавству, але час від часу порушує його межі. Це сірі ринки. Вони переважно пов'язані з різними формами ухилення від сплати податків, такими як використання "чорних грошей", бартер, непатентована або неліцензована робота та неформальна зайнятість;

4) Нелегальна кримінальна економіка - економічна діяльність, яка заборонена законом і є незаконною за своєю суттю. Це "чорні ринки". Прикладами нелегальної економіки є так звана традиційна злочинність - торгівля наркотиками, незаконне виробництво і торгівля зброєю, масштабна контрабанда, проституція, торгівля людьми, здирництво і застосування сили.

Перший і другий сегменти неформальної економіки значною мірою перебувають під контролем держави. Тіньова економіка, яка включає третій і четвертий сегменти, свідомо уникає цього контролю [38].

Визначимо ще деякі інші ключові елементи тіньової економіки: приховування підприємницької діяльності (ведення організованої та звичайної господарської діяльності без державної реєстрації); приховування господарських операцій (не відображених у договорах або звітах); приховування трудової зайнятості (працевлаштування без укладення трудового договору); приховування доходів (ухилення від сплати податків).

Залежно від суб'єкта тіньової діяльності тіньову економіку можна поділити на такі групи та підгрупи:

- приватно-орієнтована - об'єктами тіньових економічних процесів є майно, діяльність та доходи фізичних осіб

- бізнес-орієнтована - об'єктами тіньових економічних відносин є майно, продукція, фінанси, доходи та заробітна плата працівників бізнес-організацій

- національно спрямована - об'єктами тіньової економічної діяльності є державна власність та фінансова сфера держави (підгрупи: соціальна спрямованість, національна спрямованість, бюджетна спрямованість);

- транснаціональна спрямованість - об'єктами тіньових економічних процесів є власність, фінанси та діяльність міжнародних і міжурядових організацій, іноземних урядів, банків, компаній та установ (наприклад, фінанси, технічна допомога, кредитні ресурси, інвестиції) [25, с. 121-128].

Актуальність та дієвість небезпеки об'єкта детінізації визначається його протидією (вихідною та зворотною), взаємозв'язком з відповідними ресурсами та їх наявністю. Якщо ціль детінізації є прямим наслідком (через механізм дії економічних законів) впливу суперечностей та кризових явищ соціально-економічного розвитку, з яких виникає тінізація, то ресурси є заздалегідь визначеним результатом такого цілепокладання та пристосування суспільної діяльності до реалізації цієї цілі [39]. З іншого боку, через механізм зворотного зв'язку (механізм суб'єктивного застосування економічних законів) ресурси стають важливим елементом у ланцюгу процесів, що забезпечують досягнення мети детінізації та трансформацію мети у відповідні ресурси.

Важливою частиною ресурсного забезпечення неформальної економіки є фінансові ресурси, які становлять складну та багаторівневу систему. Загалом, джерела фінансування діяльності неформального сектору економіки складаються з трьох основних елементів:

1) кошти, що акумулюються в державній бюджетній системі та використовуються для тінізації. В Україні це основне джерело фінансування неформальної економіки;

2) тіньові кошти, що надходять з позабюджетних фондів (переважно позабюджетних соціальних фондів). Наприклад, лікарняні благодійні фонди та касові системи, які існують лише за рахунок "добровільних пожертвувань", мають обіг близько 3 млрд євро на рік1.

3) тіньові ресурси, що використовуються компаніями.

Тіньові ринки є специфічними системами макроекономічного господарювання зі складною структурою, в якій тією чи іншою мірою присутні тіньові елементи, а тому класифікація організаційних структур тіньових ринків відповідає звичайній класифікації ринкових структур. Іншими словами, структурні елементи тіньових ринків, наприклад, тіньового ринку споживчих товарів, формують власні складні структури, які включають: нелегальну економічну діяльність у традиційній економіці; кримінальну економічну діяльність у традиційній економіці; незаконну економічну діяльність у державному секторі економіки (неформальна економіка); злочинну економічну діяльність у державному секторі економіки [14].

Структура тіньових ринків також розмежовується за адміністративно-територіальною ознакою: локальні тіньові ринки; тіньові ринки незалежних регіонів, територій, країн та коаліцій різних країн; глобальні тіньові зовнішньоекономічні ринки.

Структуру тіньової економіки можна також класифікувати на основі дисфункціональності окремих інститутів ринкової інфраструктури - тіньової банківської справи, фінансів і кредиту, фондових бірж, фінансового посередництва, страхування, інформаційно-торговельної діяльності, оптової торгівлі, постачальницько-збутових організацій, маркетингу, лізингу, факторингу, консультаційних послуг з питань зовнішньоекономічної діяльності тощо - або за окремими секторами економіки - промисловість, сільське господарство, будівництво, торгівля, освіта, охорона здоров'я тощо.

За рівнями інтенсивності тінізації економічної діяльності тіньову економічну діяльність можна поділити на такі категорії:

- сіра - складається з тіньової діяльності з використанням нелегальних форм ведення бізнесу, яка переважно здійснюється в межах традиційних видів економічної діяльності; та

- чорна - вид тіньової діяльності, що здійснюється у зв'язку з кримінальною діяльністю;

- економічна злочинність - цей вид тіньової економіки лицемірства, коли злочинна діяльність у сфері управління здійснюється в ході або від імені легальної підприємницької діяльності.

Важливо класифікувати тіньову економічну діяльність за критерієм організації. Відповідно до цього критерію, тіньова діяльність може бути організована окремими особами, сім'ями, групами, підприємствами, між підприємствами, за підтримки держави (типовими прикладами тіньової економічної діяльності за підтримки держави є підпільна торгівля зброєю в зонах заборонених конфліктів, виробництво та продаж наркотиків в країнах Азії та Латинської Америки), за підтримки міждержавних організацій (незаконна діяльність багатьох міжнародних організацій, особливо представників ООН) [19].

Тіньова економіка поділяється на окремі види на основі соціальних характеристик тіньової діяльності або об'єкта тінізації - соціального класу, рівня споживання, віку, статі, національності, професії, освіти, релігії, географії, демографії та поведінкових факторів особи як суб'єкта господарювання.

1.2. Наслідки тінізації економіки для України та її вплив на інноваційно-інвестиційну привабливість країни

Однією з найбільших загроз для сучасної економічної системи більшості країн є існування тіньової економіки. Тіньова економіка значно погіршує показники ефективності та сталого розвитку країни. Тому існує потреба в більш широкому дослідженні змісту цього поняття та характеру його впливу на рівень економічного розвитку країни. Тіньова економіка - це комплексне явище, яке впливає на всі сфери життя суспільства. Наприклад, існування тіньової економіки може призвести до погіршення економічного розвитку країни та зменшення надходжень до бюджету. Загалом цей ефект негативно впливає на рівень економічної безпеки країни.

У державному секторі економіки тіньова економіка проявляється у заниженні офіційних обсягів виробництва та реалізації продукції, незадекларованій зайнятості, заниженні офіційної заробітної плати, зміні митної вартості товарів та послуг, заниженні обсягів зовнішньоекономічної діяльності, створенні фіктивних підприємств, економічній діяльності в офшорних країнах, виплаті частини заробітної плати в конвертах, працевлаштуванні працівників, які не перебувають в офіційному працевлаштуванні [16, с. 28-32].

Основними проявами негативного впливу тіньової економіки на економічні процеси, що відбуваються в державі, є наступними: зменшення надходжень до державного бюджету і, як наслідок, зменшення можливостей держави, зокрема, щодо забезпечення виконання своїх зобов'язань у соціальній сфері; тіньові структури обмежують інвестиційні ресурси підприємств, неправильні рішення, прийняті внаслідок викривлення реальної економічної ситуації, формується негативний імідж держави, звужуються торговельно-економічні зв'язки між українськими компаніями та їхніми іноземними партнерами, зростання корупції в державному секторі економіки та правоохоронних органах, моральна та соціальна деградація, яка руйнує суспільні цінності та сприяє подальшому зниженню рівня життя.

Негативними соціально-економічними наслідками тіньової економіки є скорочення дохідної бази бюджетів усіх рівнів через несплату податків, штрафів та зборів; зростання рівня злочинності; корупція серед державних службовців та органів влади; виключення з інвестиційного розвитку (суб'єкти неформальної економіки не вкладають кошти у розвиток наукомістких виробництв); створення диспропорцій у структурі економіки (розвиток неформальної економіки відбувається переважно у сфері послуг та торговельного посередництва, а не у виробничому секторі).

Негативні наслідки неформальної та кримінальної економічної діяльності проявляються в різних соціально-економічних вимірах:

1. Деформація податкового сектору впливає на розподіл податків, що призводить до скорочення видатків бюджету та деформації його структури. Чинна податкова система негативно впливає на прибутковість. Податкова система реалізується в умовах зростання боргових зобов'язань та підвищення рівня оподаткування населення. Незбалансоване податкове навантаження на різні сектори економіки створює стимули для перерозподілу ресурсів у спекулятивний сектор. У міжнародному рейтингу прозорості та легкості ведення бізнесу "Doing Business 2018" Україна посіла 135 місце зі 185 країн. За рівнем захисту прав інвесторів вона посіла 118 місце, за доступом до фінансів - 26 місце, а за підприємництвом - 49 місце [3].

2. Вплив на фінансову сферу проявляється у викривленнях платежів, інфляційному тиску, викривленнях кредитних відносин та підвищенні інвестиційних ризиків на шкоду кредитним установам, інвесторам, вкладникам, акціонерам та суспільству в цілому. Протиправні практики у фінансово-банківській системі пов'язані з порушеннями при наданні кредитів та заборгованості, незаконною конвертацією коштів, незаконною емісією банківських цінних паперів, фальсифікацією фінансових даних компаній з метою розпорядження фінансовими коштами та фіктивними банкрутствами. За даними Державної фіскальної служби,

більше половини реального чистого прибутку фінансових установ перебуває в тіньовому секторі. Нелегальний сектор інтенсивно використовує готівку в обігу. За останні п'ять років кількість грошей поза банками зросла в чотири рази.

3. Вплив на інвестиційний процес є одним з найважливіших наслідків тіньової діяльності, що впливає на економічний розвиток. Високий рівень неформальної економіки знижує довіру міжнародних інвесторів до країни. За Індексом глобальної конкурентоспроможності Україна посідає 90 місце зі 147 країн, що робить її менш привабливою для іноземних інвесторів (Всесвітній економічний форум, 2018).

4. Вплив на навколишнє середовище Злочинні угруповання завдають значної шкоди навколишньому середовищу, особливо в менш розвинених країнах. Сучасне браконьєрство становить серйозну загрозу національній безпеці України через лавиноподібне зростання кількості браконьєрів; наприклад, у 2016 році в Україні було затримано 96 000 браконьєрів, у 2018 році - 142 000, а у 2020 році - 168 000. По-перше, збільшення кількості браконьєрів пов'язане з низькою ймовірністю бути покараним. Зокрема, з 58000 браконьєрів, затриманих у 2018 році, лише 53 були притягнуті до відповідальності. Середній штраф на одного браконьєра становив лише 700 гривень.

5. Вплив на політичну систему країни. Цей вплив здебільшого проявляється на національному рівні через лобістську діяльність, яка приносить користь державним інституціям. Згідно з Індексом глобальної конкурентоспроможності, у 2018 році Україна посіла 70 місце зі 144 країн світу (World Economic Forum, 2018). Стан інституційного розвитку в Україні, яка посідає досить високе місце за такими характеристиками, як розмір ринку та потужна система освіти, є серйозним викликом. Чи не найважливішим викликом для країни є необхідність реформування її інституційних структур. За компонентом "Інституції" Україна посідає 130 місце зі 144 країн. Це пов'язано з надзвичайно низькими показниками захисту прав меншин (142 місце), ефективності регуляторного законодавства (140 місце), незалежності судової системи (120 місце), довіри до міліції (118 місце), ефективності правової бази

для роботи зі складними нормативними актами (140 місце), марнотратства державних витрат (125 місце) та неналежних платежів і хабарів (135 місце).

6. вплив на ефективне функціонування держави Корупція була і залишається однією з найбільших перешкод на шляху реформування української економіки. Корупція загрожує існуванню держави і є основною перешкодою для підвищення рівня життя, економічного розвитку, розбудови громадянського суспільства та боротьби з організованою злочинністю. Розвиток корупції в Україні є головною перешкодою для залучення іноземних інвестицій та передових технологій в економіку". Transparency International є "глобальною коаліцією по боротьбі з корупцією. Згідно з Індексом сприйняття корупції (CPI), який вимірює сприйняття корупції в державному секторі та ґрунтується на думках експертів і бізнес-спільноти, у 2018 році Україна набрала 27 балів, посівши 145 місце зі 176 досліджуваних країн (Transparency International, 2018) [8].

Створення та утримання конкурентних переваг країни за рахунок інновацій можливе лише за умови стабільного бізнес-середовища та наявності фінансових ресурсів для інноваційного розвитку. В Україні фінансові ресурси держави необхідно поповнювати за рахунок розширення бази оподаткування та виведення частини платників податків з тіньового сектору. Одним із стимулів для переходу бізнесу в легальні сектори економіки має стати необхідність технічного і технологічного переоснащення та можливість працювати в новітніх технологічних сегментах.

Водночас, необхідні подальші дослідження впливу неформальної економіки на інноваційно-інвестиційний розвиток країни в контексті євроінтеграційних процесів для виявлення ключових тенденцій та закономірностей. Об'єднуючи визначення "інновації", "інвестиції" та "розвиток", інноваційно-інвестиційний розвиток можна трактувати як процес якісної зміни ситуації в країні, що залежить від реалізації нововведень, які базуються на інноваційному потенціалі та підтримуються необхідним обсягом фінансування.

Основними проблемами інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні є нестача фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних та інноваційних проектів, низькі темпи впровадження високих технологій, висока енергоємність валового внутрішнього продукту, зношеність основних фондів, недосконалість законодавства з питань інноваційного розвитку, недотримання суб'єктами господарювання вимог законодавства щодо реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності, відсутність механізмів стимулювання впровадження таких об'єктів, невизначеність пріоритетів розвитку базових галузей економіки, відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій для забезпечення розвитку високотехнологічних виробництв, незначна кількість вітчизняних високотехнологічних виробників, які беруть участь у міжнародних обмінах технологіями через недосконалість законодавства у сфері трансферу технологій, недостатня державна підтримка впровадження інновацій.

Ми пропонуємо розглядати тіньовий сектор як сектор економіки, що має значний вплив на розвиток національної інноваційної та інвестиційної діяльності. Сьогодні тіньова економіка є одним з основних негативних чинників, що стримують розвиток України через зниження інвестиційного потенціалу [30]. Вона виводить ресурси з процесу економічного і соціального відтворення та затримує перехід до інноваційної моделі розвитку через брак інвестиційних ресурсів і неефективне відтворення людського капіталу.

До негативних наслідків існування значного тіньового сектору в інвестиційному секторі економіки можна віднести: викривлення конкурентного середовища, створення несприятливих умов для функціонування легального сектору та стимулювання переходу в тіньовий сектор, зниження ефективності держави в регулюванні економіки, зменшення інвестиційного потенціалу економічної системи через виведення коштів з-під контролю держави, невідповідність технологій та кваліфікації працівників важливих галузей економіки стандартам і нормам виробництва та надання послуг у ринковому середовищі, зменшення обсягів фінансування.

Податкова система країни є важливим фактором сприяння інноваційній діяльності в країні. До них відносяться дослідження і розробки, придбання обладнання для досліджень і розробок, передача технологій - патентних і непатентних ліцензій, прав інтелектуальної власності, результатів досліджень і розробок, придбання технічних послуг, промислового дизайну, навчання співробітників і укладення контрактів між компаніями і науково-дослідними організаціями.

Аналіз зарубіжного досвіду використання податкових інструментів для активізації інноваційної діяльності свідчить, що найбільш поширеними є: інвестиційні знижки з податку на прибуток на суму, що дорівнює певному відсотку від вартості встановленого інноваційного обладнання; знижки з податку на прибуток на суму витрат на дослідження та розробки; відрахування до складу звичайних витрат певних видів обладнання, що використовується для наукових досліджень; створення за рахунок прибутку інноваційних фондів спеціального призначення.

Податкове законодавство України містить обмежений перелік податкових заходів для стимулювання інновацій: звільнення від оподаткування 80 відсотків прибутку підприємств від продажу обладнання, що працює на відновлюваних джерелах енергії або заощаджує паливно-енергетичні ресурси; звільнення від оподаткування 50 відсотків прибутку підприємств, що здійснюють заходи з енергоефективності; звільнення від ПДВ операцій осіб, які здійснюють прямі платежі за фундаментальні наукові дослідження.

Умови роботи підприємств у тіньовому секторі економіки не дозволяють здійснювати повномасштабні інновації та застосовувати новітні технології через відсутність доступу до фінансування та необхідність приховувати обсяги реалізованої продукції та послуг [12, с. 88-95]. Перехід до моделі інноваційно-інвестиційного розвитку є потужним фактором виходу економіки країни з тіні та найкращим стимулом для підприємств розвивати свій потенціал і працювати в легальних секторах економіки. Міжнародне співробітництво України в

інноваційній сфері з країнами ЄС та зарубіжний досвід використання податкових інструментів для стимулювання інновацій може сприяти збільшенню інвестицій в інноваційну сферу.

РОЗДІЛ 2. СТАН ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз залучення іноземних інвестицій у економіку України

У середині 2000-х років Україна розпочала рух до інтеграції у світову економіку та розвитку вільного підприємництва. Приватизація державних підприємств та відкриття нових секторів економіки для інвестицій створило нові можливості для іноземних інвесторів та сприяло економічному зростанню країни. Однак, з кризою 2008 року та політичною нестабільністю, приплив іноземних інвестицій значно знизився, але з часом відновився та збільшився до 4,5 млрд. доларів США у 2019 році.

Однак внаслідок світової фінансової кризи приплив ПІІ скоротився вдвічі до 5,3 млрд доларів США у 2009 році. Відновлення у 2010-2012 роках також було нетривалим, і у 2015 році приплив ПІІ впав до 2,7 млрд доларів США, головним чином через політичну нестабільність та затяжну економічну кризу. Це падіння відбулося переважно через відтік капіталу російськими та кіпрськими інвесторами. У 2016 році приплив ПІІ в Україну збільшився до 4,3 млрд доларів США, але все ще залишається нижчим за рівень 2012 року.

Станом на 31.12.2020 іноземні інвестиції з ЄС становили 75,7%, або 35 млрд доларів США, від 48,7 млрд доларів США іноземних інвестицій в Україну з усього світу. Три країни очолюють список за обсягом інвестицій, на які припадає близько 45% загального обсягу іноземних інвестицій в Україну: Кіпр (12,3 млрд доларів США), Німеччина (6,4 млрд доларів США) та Нідерланди (4,8 млрд доларів США). Ключовими інвесторами також є Австрія, Великобританія, Британські Віргінські острови, Франція, Швейцарія та Італія [32].

Передова позиція Кіпру серед головних інвесторів (25,1% сукупних інвестицій станом на 01.07.2020) визначається тим, що українські інвестори спрямовують свої інвестиційні кошти через кіпрські банки та реінвестують в Україну через

підприємства спеціального призначення (ПСП), що призводить до "циркулярності" інвестицій.

За галузевою структурою іноземних інвестицій в Україні переважають інвестиції у фінансовий сектор та переробну промисловість, зокрема металургійне виробництво. Проте, зазначена частка іноземних інвестицій у фінансовому секторі та переробній промисловості, не означає, що саме ця галузь є найбільш привабливою для інвесторів. Вони можуть бути такими через різноманітні причини, наприклад, доступність певних активів, наявний ринок, наявність необхідної інфраструктури, наявність кваліфікованої робочої сили тощо.

Щодо аграрного сектору, його частка в загальному обсязі іноземних інвестицій у правді є низькою, але важливо зазначити, що аграрний сектор є єдиним з ключових галузей української економіки. Інвестування в аграрний сектор може мати значний потенціал для розвитку країни, зокрема у зв'язку з можливістю підвищення експортної потужності та підвищення якості продукції [23, с. 58-59].

Значна кількість іноземних інвестицій постає у формі злиття та поглинання у фінансовому секторі, гірничодобувній та металургійній промисловості, телекомунікаціях, виробництві будівельних матеріалів та харчовій промисловості. Загалом, залучення іноземних інвестицій в Україну виявилося складним, особливо в нетрадиційні експортні галузі. Україна виграла б від інвестицій в експортно-орієнтовані та ефективні проекти в більш широкому виробничому підсекторі.

Із зазначеної вище інформації слід зробити висновок про те, що іноземні інвестиції в працемісткі галузі є дуже обмеженими. На оптову та роздрібну торгівлю, послуги з розміщення та організації харчування та напоїв припадає лише 15,3% зайнятості, хоча вони забезпечують 39,2% зайнятості. Водночас у 2020 році на сектор фінансових послуг припадало лише 1,7% загальної кількості працівників, хоча на нього припадало 26,9% іноземних інвестицій у тому ж році. Як зазначає ОЕСР, з

огляду на нещодавнє знецінення гривні та конкурентну вартість робочої сили, Україна є привабливою для іноземних інвестицій у працемісткі сектори.

Потрібно зауважити, що іноземні інвестиції в Україну послідовно скорочуються відповідно до економічного спаду: у 2015 році іноземні інвестиції в Україну впали до 430 млн доларів США, досягнувши історичного мінімуму вперше за понад 15 років, внаслідок нестабільності в країні та тривалої кризи на сході.

Як підкреслюється в останньому звіті ОЕСР, Україна не змогла інтегрувати свою економіку в Глобальний виробничий комплекс, де ТНК відіграють ключову роль, через труднощі із залученням іноземних інвестицій, особливо в нетрадиційні експортно-орієнтовані галузі ОЕСР також зазначає, що іноземні інвестиції в обробну промисловість значною мірою сконцентровані в металургії, де кінцева продукція продається на світовому ринку. зазначається, що кінцева продукція продається на світовому ринку як сировина [28]. Технологічна складова українського експорту загалом є відносно невеликою: лише 7% експорту класифікується як середньо- та високотехнологічна продукція, тоді як в інших країнах, що розвиваються, на таку продукцію припадає в середньому майже 42% експорту.

Економічна та політична нестабільність може стати перешкодою для іноземних інвестицій, інші інвестори шукають стабільності та надійності в країнах, де вони планують вкладати свої кошти. Недосконале інвестиційне законодавство, високий податковий тягар та бюрократія можуть стати перешкодою для залучення іноземного капіталу, після чого вони можуть погіршити привабливість країни для інвесторів. Корупція також може стати перешкодою для інвестицій, після чого вона може втратити довіру інвесторів до держави та підприємств.

Відсутність ефективної системи страхування іноземних інвестицій також може стати причиною низької активності іноземних інвесторів. Страхування інвестицій може зменшити ризики, пов'язані з інвестуванням у країні, і зробити країну більш привабливою для інвесторів. Також важливі чіткі та прозорі правила для іноземних інвесторів, які гарантують їхні права та інтереси в країні. В цілому, для залучення

іноземного капіталу необхідно зробити країну більш привабливою та безпечною для інвесторів шляхом вдосконалення законодавства, зниження податкових тягарів, боротьби з корупцією та політичної стабільності.

Враховуючи попередню інформацію, спад інвестицій з 2016 року торкнувся більшості секторів економіки, оскільки поточна економічна та політична ситуація в країні значно ускладнила інвестиційну діяльність. Однак, починаючи з 2018 року, спостерігається відновлення притоку, а обсяг іноземних інвестицій збільшився до 50,3 млрд доларів США. Економіка країни все ще перебуває в динаміці.

Основними країнами-інвесторами, на які припадає 95% загального обсягу прямих іноземних інвестицій, є: Кіпр - 98234,35 млн. доларів США (33%); Нідерланди - 64768,27 млн. доларів США (22%); Німеччина – 28738,45 млн. доларів США (12 %); Велика Британія - 24009,6 млн. доларів США (10%), Австрія - 18300,00 доларів США (8%), Віргінські Острови - 15056,40 доларів США (6%), Франція - 13047,00 млн дол. (4%). Крім того, інвестиції з інших країн світу склали 231 597,7 млн. дол. (5%) (рис.2.1).

Рис. 2.1. Складові іноземних інвестицій в економіці України

Джерело: сформовано автором

На особливу увагу заслуговує детальне вивчення та аналіз регіональної структури України та динаміки зміни обсягів іноземних інвестицій: у період 2015-2022 рр. основними регіонами України за обсягами іноземних інвестицій є: Дніпровська, Запорізька, Київська, Львівська та Одеська області, Полтавська області. Беззаперечним лідером серед них є Київ. У місті Києві зареєстровано рекордну кількість підприємств на суму 232,74 млн доларів США у 2020 році. Місто Київ є беззаперечним лідером. Цей показник свідчить про те, що іноземний капітал не зацікавлений в ізольованих виробничих об'єктах, а динамічно збільшує свій вплив та розширює бізнес-діяльність над усіма українськими компаніями, зареєстрованими лише в Києві, більшість з яких розташовані за межами столиці.

Загалом, інвестиційний клімат на макрорівні в регіонах України характеризується схожими негативними умовами: нестабільність законодавства, що регулює діяльність підприємств з іноземними інвестиціями, недосвідченість органів державної влади в умовах ринкової конкуренції, що проявляється у вигляді недалекоглядної та неефективної політики державного регулювання інвестиційної діяльності (приватизаційні процедури ускладнені великою кількістю документів) та застарілих і недосконалих механізмів залучення іноземних компаній, нераціональна діяльність банківської системи [1]. У більшості розвинених країн під час рецесії комерційні банки під впливом центрального банку спрямовують близько 35% своїх коштів переважно в пріоритетні галузі з коротким оборотом і швидким відновленням (наприклад, виробництво продуктів харчування, житлове будівництво), тоді як українські банки займають пасивну та неактивну позицію, обмежуючи ризики та можливі прибутки.

Цей деструктивний процес зробив місцеву економічну систему вразливою до різного роду зовнішніх ризиків і сильно деформував галузеву структуру промисловості через стагнацію переробних підприємств (з іміджем сировинної бази для розвинених країн). Ситуація ускладнювалася такими небажаними явищами, як надмірний рівень неформальної економіки, незадовільний рівень купівельної

спроможності (реальних доходів) і рівня життя населення, значний бюджетний дефіцит (залежність від запозичень у міжнародних фінансових організацій, таких як МВФ), зменшення кількості професіоналів та їх міграція за кордон і від'ємне сальдо торгового балансу.

З 2014 року розпочався процес відтоку інвестиційного капіталу з України, головним чином через вихід більшості європейських банків з вітчизняного ринку: Credit Europe Bank (Нідерланди), Volksbank (Австрія), SEB Group (Швеція), Bancforum/Comertsbank (ця тенденція залишилася незмінною і в 2015 році, особливо у фінансовому секторі): Кредитпромбанк, Сведбанк та Астра Банк.

Крім того, з автомобільного ринку пішли Honda (Японія) і Bead (Китай), з енергетичного сектору - Shell і Chevron, з сектору юридичних послуг - Beijin Burkhardt, Chadbourne & Park, Noerr і Schoenherr, з легкої промисловості - Seppala, Finnflair, Peacocks, Mex, River Island і Espit, а з сектору будівельних матеріалів - Praktikar.

Тим часом, більшість галузей промисловості перебували в жахливому стані зношеності основних фондів. Загальний рівень економічної активності становив близько 73,2%, а в енергетичному та транспортному секторах - 81% та 88% відповідно.

За даними Державної служби статистики, інвестиційний процес в Україні за період 2014-2020 років збільшився на 25,1% або 56,2 млн доларів США. Цей показник відповідає зростанню і свідчить про те, що відновлення існуючих виробничих потужностей та створення нових виробництв в країні поступово просувається вперед. Однак ситуація ускладнюється значною девальвацією національної валюти у 2014-2015 роках, що негативно вплинуло на більшість ресурсів [7].

Як і раніше, основним надходженням фінансування капітальних інвестицій були власні кошти підприємств та організацій, на які припадало 68,7% усіх інвестицій. Однак у 2016 році сальдо приросту іноземних інвестицій впало майже на

третину (-33,4%). Причинами такої ситуації експерти та аналітики називають невиправдані очікування політичної стабільності в країні, недостатня боротьба з корупцією, низький рівень результатів проведених економічних та соціальних реформ. Найбільший обсяг притоку іноземних інвестицій було спрямовано в фінансові та страхові установи (25,8%), а також на промислові підприємства (26,7%). У 2017 році капітальні інвестиції українських підприємств становили 416,3 млрд грн, що на 23,1% більше, ніж у попередньому році, але в структурі інвестицій відбулися певні зміни: значний обсяг коштів витрачено на ремонт інфраструктури, тоді як сектор соціального страхування отримав занижене фінансування.

Базуючись на інформації Державної служби статистики, у 2018 році залучення інвестицій в Україну становив 4,6 млрд доларів США; у 2019 році інвестиції зросли до 5,7 млрд доларів США. Однак у 2020 році іноземні інвестиції зменшилися до 0,31 млрд доларів США через поширення COVID-19 - гострої респіраторної хвороби [46].

Загалом у 2020 році було здійснено капітальних інвестицій на суму 594,4 млрд грн, але варто зазначити, що розрахунок показників інвестиційної привабливості та витрат не відображає реальної картини, оскільки з 2014 року не враховуються показники по тимчасово окупованому Криму, Донецькій області та частині Луганської області [36, с. 89-96].

З 2014 році і до нині вагомою причиною зниження обсягів іноземних інвестицій є збройна агресія зі сторони російської федерації, яка фактично призвела до зменшення виробничих потужностей промислових гігантів України та їх нормального функціонування в цілому.

Водночас було відзначено, що у 2020 році відбулося значне зростання інвестицій у регіонах, найвагомішими з яких стали Волинська (+73,8%), Херсонська (+65,8%), Миколаївська (+40,3%), Полтавська (+40,2%) та Київська (+35,4%) області, тоді як, з іншого боку, у період з 2014 по 2019 роки спостерігалося падіння економіки, Спад зафіксовано у Хмельницькій (+6,4%), Рівненській (+5,8%), Одеській (+2,4%) та Чернігівській (+1,8%) областях.

2.2. Оцінка інвестиційного клімату в Україні

В теперішніх умовах для економіки України одним із пріоритетів є налагодження позитивних умов для інвесторів та утворення особливих конкурентних переваг порівняно з іншими країнами. Оскільки Україна не може повністю задовольнити інвестиційні потреби країни використовуючи виключно внутрішні інвестиційні ресурси, необхідно вжити заходів для покращення ключових факторів, що впливають на обсяги інвестицій.

Сьогодні більшість інвесторів оцінюють потенціал для інвестування в економіку країни чи регіону на основі сукупності різних інвестиційних умов. Потенційні інвестори також приділяють велику увагу "інвестиційному іміджу" - суб'єктивній, але дуже важливій економічній категорії, яка разом з інвестиційним середовищем відіграє важливу роль у процесі залучення інвестицій [2].

Потенційні інвестори відіграють важливу роль у процесі прийняття рішень при оцінці інвестиційного іміджу країни або регіону, покладаючись на інвестиційні оцінки, які дозволяють їм кількісно та якісно оцінити потенціал політичних, комерційних, інвестиційних та репутаційних ризиків, ступінь інвестиційної довіри та тривалість самоокупності.

У сучасному світі існує достатньо міжнародних організацій, таких як фінансові установи, рейтингові агентства та інформаційні агентства, які надають міжнародні інвестиційні рейтинги, найвпливовішими з яких є наступні (рис. 2.2):

Індекс глобальної конкурентоспроможності - один з найвпливовіших міжнародних інвестиційних рейтингів. Рейтинги розраховуються Всесвітнім економічним форумом і є поєднанням загальнодоступних статистичних даних та аналізом проведеного глобального опитування керівників компаній, дослідницьких інститутів та організацій у країнах, що аналізуються в рейтингах.

Рис. 2.2. Основні міжнародні інвестиційні рейтинги

Джерело: сформовано автором

Індекс глобальної конкурентоспроможності складається з 113 змінних показників, що деталізують конкурентоспроможність країн світу відповідно до рівня їхнього економічного розвитку. Індикатори згруповані у 12 критеріїв, які визначають конкурентоспроможність країни: якість інституцій, макроекономічна стабільність, інфраструктура, охорона здоров'я та освіта, професійно-технічна освіта, ефективність ринку товарів та послуг, тощо [10, с. 77-78].

Іншим важливим рейтингом є Індекс економічної свободи, який розраховується Heritage Foundation та Wall Street Journal. Індекс легкості ведення бізнесу, що розраховується Світовим банком, визначає методологію оцінки якості правил, які регулюють і визначають умови, в яких працюють компанії в тій чи іншій країні протягом усього їхнього життєвого циклу, від реєстрації до ліквідації.

Найважливішим міжнародним інвестиційним рейтингом є рейтинг International Business Compass. Цей рейтинг готується Гамбурзьким інститутом світової економіки у співпраці з німецькою аудиторською компанією BDO. Індекс інвестиційної привабливості розраховується на основі 20 показників для 174 країн світу. Згідно з

аналізом вищезазначених рейтингів, позиція України виглядає наступним чином (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Позиції України у міжнародних рейтингах протягом 2010-2020 рр.

Рік	Рейтинг за індексом глобальної конкурентоспро-можності (The Global Competitiveness Index). Розраховується для 137 країн світу	Рейтинг за індексом економічної свободи (Index of Economic Freedom) Розраховується для 178 країн світу	Рейтинг за індексом легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index) Розраховується для 190 країн світу	Рейтинг за індексом інвестиційної привабливості (International Business Compass) Розраховується для 174 країн світу
2010	83	160	140	135
2011	87	165	147	139
2012	81	162	150	142
2013	74	160	135	128
2014	83	153	110	118
2015	75	167	98	106
2016	77	165	80	142
2017	84	168	82	144
2018	82	152	74	141
2019	87	148	70	139
2020	79	131	63	137

Джерело: сформовано автором

Як видно з таблиці 2.1, міжнародний рейтинг України є досить низьким, і лише індекс легкості ведення бізнесу демонструє позитивну динаміку. Низький міжнародний рейтинг України безпосередньо пов'язаний з обсягом залучених інвестицій (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Динаміка надходження/вкладення іноземних інвестицій в економіку України у 2010 – 2020 роках (млн дол. США)

Рік	Розмір надходженнь	Загалом (обсяги інвестицій, наростаючим підсумком з початку інвестування)
2010	6505	52882
2011	7217	58664
2012	8411	65131

Продовження таблиці 2.2.

2013	4509	67041
2014	420	49845
2015	1468	43790
2016	3820	45205
2017	3702	45189
2018	4465	44019
2019	5870	51397
2020	282	49696

Джерело: сформовано автором

Для того, щоб збільшити обсяг іноземних інвестицій, державним та приватним організаціям може знадобитися вжити заходів для збільшення привабливості інвестиційного клімату та іміджу України, які вважаються основними факторами, що впливають на позицію України в міжнародних рейтингах, а отже, і на інвестиційні рішення інвесторів. З метою збільшення привабливості інвестиційного клімату та іміджу України пріоритетним завданням є вдосконалення правової, адміністративної та інституційної бази для підвищення ефективності механізмів залучення інвестицій і створення таким чином конкурентних переваг національної економіки перед потенційними інвесторами [15, с. 8-10]. Динаміка притоку/відтоку іноземних інвестицій в економіку України у 2010-2020 роках показана на рисунку 2.3

Рис. 2.3. Динаміка надходження іноземних інвестицій в економіку України у 2010 – 2020 рр.

Джерело: сформовано автором

Слід зазначити, що прийняття Україною законів про підтримку інвестиційних проектів та пов'язаних з ними зобов'язань значно підвищило привабливість країни для потенційних міжнародних інвесторів та дозволило створити стійкі та надійні принципи і механізми залучення іноземних інвестицій в Україну для розвитку окремих галузей економіки. З іншого боку, залучення іноземних інвестицій у малий та середній бізнес має велике значення, оскільки вони сприяють диверсифікації економіки і, таким чином, здатні впоратися з кризою. Це виклик, який необхідно вирішити якнайшвидше. [17]

Як підкреслюється в останньому звіті ОЕСР, Україна не змогла інтегрувати свою економіку в Глобальний виробничий ланцюг, де МСП відіграють ключову роль, через труднощі із залученням іноземних інвестицій, особливо в нетрадиційні експортно-орієнтовані сектори. ОЕСР також зазначає, що іноземні інвестиції у виробничому секторі здебільшого зосереджені на великих промислових підприємствах у таких галузях, як металургія, енергетика та хімічна промисловість, і що частка інвестицій МСП у виробничому секторі є відносно невеликою, як правило, близько 7%, тоді як в інших країнах, що розвиваються, вона становить у середньому близько 39%.

Варто також зазначити, що міжнародне рейтингове агентство Moody's Investors Service підвищило кредитний рейтинг України з Caa3 до Caa2, тобто прогноз був змінений зі стабільного на позитивний. Таке покращення пов'язане зі структурними реформами, які допомогли Україні впоратися з борговим навантаженням та покращити свої позиції на зовнішніх ринках [21].

Для подальшого збільшення привабливості інвестиційного клімату в Україні важливо вдосконалити законодавчу та інституційну базу задля збільшення ефективності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та створення підґрунтя для підтримки і зміцнення конкурентоспроможності місцевої економіки.

Приєднання України до Декларації ОЕСР про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства та членство в Інвестиційному комітеті ОЕСР матиме наступні переваги для країни: продемонструє, що Україна застосовує міжнародні стандарти інвестиційної діяльності; сприятиме залученню прямих іноземних інвестицій шляхом зняття обмежень у сферах, де іноземне інвестування заборонено, та забезпечення національного режиму для транснаціональних компаній відповідно до системи розвитку міжнародних стандартів, що регулюють відносини між транснаціональними компаніями та країнами, що приймають їхні інвестиції; покращить конкурентне середовище та впливати на впровадження і поширення технологічних інновацій.

У 2023 році поточний стан інвестиційного клімату залишається найнижчий серед усіх складових Індексу. Половина топ-менеджерів вважає інвестиційний клімат досить несприятливим. За останні півроку дещо зменшилася кількість респондентів, які вважають інвестиційний клімат вкрай несприятливим – з 53% до 37%. 8% директорів нейтрально оцінюють поточний інвестиційний клімат, ще 5% вважають його сприятливим.

Оцінка динаміки інвестиційного клімату за перше півріччя дещо пом'якшилася порівняно з попереднім періодом. Хоча 45% спостерігають негативну динаміку, 33% вважають, що бізнес-клімат не зазнав суттєвих змін, а 22% повідомляють про його покращення.

Протягом наступних шести місяців 32% очікують подальшого погіршення ситуації, а 46% вважають, що інвестиційний клімат не зазнає істотних змін. Водночас 22% топ-менеджерів прогнозують покращення ситуації у першій половині 2023 року.

Незважаючи на війну, 99% компаній Асоціації планують продовжувати працювати на українському ринку в 2023 році, а 63% збираються інвестувати в Україну навіть у воєнний час. Водночас лише 17% вважають, що новим інвесторам буде вигідно заходити в Україну.

Зокрема, CEO розповідають про інвестиційні плани на 2023 рік, насамперед у підтримку власного бізнесу – у зарплати, податки, сталий розвиток, digital, внутрішні процеси, енергоефективність, логістику. Сільське господарство, IT, фармацевтика, транспорт, FMCG залишаються найпопулярнішими секторами для інвестицій. Є підприємці, які планують інвестувати у військовий/оборонний сектор.

У списку факторів, що негативно впливають на інвестиційний клімат, продовжує лідирувати повномасштабна військова агресія Росії проти України, на другому місці – атаки на українську енергосистему, на третьому – корупція. Серед небагатьох позитивних змін бізнесмени віднесли надання статусу кандидата в ЄС, скасування мит і квот на український експорт, а також «транспортний безвіз» з ЄС.

Таким чином, низький рейтинг України в дослідженні свідчить про несприятливий інвестиційний клімат і є наслідком погіршення макроекономічних показників [35]. Тому для створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні першочергову увагу слід приділяти масштабним комплексним заходам, спрямованим на поліпшення умов для інвесторів, розширення механізмів та інструментів для здійснення інвестицій та реалізації інвестиційних проектів. На нашу думку, першочерговими заходами, що сприятимуть пожвавленню інвестиційного клімату, мають стати наступні: зниження адміністративних бар'єрів шляхом ліквідації бюрократії та забезпечення прозорості системи регулювання праці; забезпечення стабільності інвестиційного законодавства; створення сучасної системи державних гарантій захисту іноземних інвестицій та вирішення господарських спорів між учасниками інвестиційного процесу; запровадження механізму страхування економічних ризиків іноземних інвесторів; стабілізація банківської системи та запобігання подальшому банкрутству фінансових установ; реформування податкової системи України; забезпечення конкурентного середовища.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕТІНІЗАЦІЇ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

3.1. Рекомендовані заходи з детінізації економіки України

Стратегічною метою детінізації економіки є суттєве зниження рівня тінізації шляхом залучення тіньового капіталу в легальну економіку та створення сприятливих умов для збільшення національного багатства.

Легалізація тіньового капіталу сприяє підвищенню інвестиційного потенціалу держави та рівня його реалізації, позитивно впливає на бюджетний простір, довгострокову стабільність та орієнтацію на стратегічний розвиток національної економіки, зміцнює економічну безпеку держави [27, с. 21-25].

В умовах економічної глобалізації питання неформальних економічних відносин, що знайшло своє втілення у створенні міжнародних організацій по боротьбі з корупцією, організованою злочинністю та відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, прийнятті міжнародних стандартів, нормативних актів та рекомендацій у сфері детінізації економіки, має вирішуватися на міжнародному рівні. Однак ефективні заходи протидії виникненню тіньових економічних відносин не можуть бути реалізовані без національних організаційно-правових механізмів детінізації економіки, заснованих на міжнародних стандартах, з урахуванням світового досвіду детінізації економіки, національних особливостей цього явища та динаміки його поширеності в конкретних країнах.

Уряди розвинених країн з відносно низьким рівнем тінізації економіки вживають заходів для протидії розширенню тіньової економіки, втраті механізмів контролю за економічними процесами, поширенню корупції та створенню тіньових політичних ринків. Значні зусилля докладаються для забезпечення ефективної боротьби з організованою злочинністю. Однак у багатьох менш розвинених країнах організована злочинність має позитивний імідж як сила, що забезпечує зайнятість і

процвітання значної частини населення, що перешкоджає боротьбі з економічною злочинністю як загрозою національній економічній безпеці.

Визначення основних сфер існування, чинників та передумов тіньової економіки в нашій країні є основою для формулювання комплексу системних заходів щодо детінізації національної економіки. Автор рекомендує здійснити наступні невідкладні кроки на шляху детінізації української економіки:

1. Підвищення ефективності управління фінансами.

Ефективний фінансовий менеджмент вимагає впровадження комплексу заходів на кожному етапі планування та використання бюджетних коштів. Для вдосконалення системи бюджетного планування в Україні необхідно вжити таких заходів: розробити систему управління ризиками при плануванні та здійсненні бюджетних видатків з метою своєчасного виявлення та притягнення до відповідальності за порушення; кодифікувати та стандартизувати товари, що використовуються в процесах бюджетного планування та державних закупівель; створити ефективні механізми притягнення до відповідальності осіб, залучених до бюджетного процесу, та уточнити обов'язки на всіх етапах планування та реалізації відповідних заходів.

З метою посилення управління державними коштами існує потреба в удосконаленні механізмів квазідержавних закупівель для підвищення прозорості, механізмів виконання договорів про державні закупівлі та квазідержавних закупівель, а також методів оцінки діяльності органів державної влади шляхом оцінки кількості скарг у сфері державних закупівель [41].

З метою оптимізації системи управління державними фінансами необхідно розробити та запровадити механізм інформаційної взаємодії органів управління державними фінансами з інформаційними базами даних інших органів управління та контролю, а також внести зміни до Податкового кодексу України, які дозволять податковим органам запроваджувати додаткові форми податкової звітності лише після впровадження системи оцінки ризиків.

2. Удосконалення зовнішньоекономічних відносин та міжвідомчої співпраці.

З метою зменшення кількості правопорушень у сфері зовнішньоекономічних відносин необхідно забезпечити належну системну взаємодію та обмін інформацією між відповідними державними органами. Також рекомендується затвердити технічне оснащення митниць, пунктів пропуску, кінологічних служб, правоохоронних органів та спеціальних установ, зокрема, комплексні оперативно-профілактичні стандарти, систематично розслідувати кожну несправність обладнання митного контролю та забезпечити притягнення до відповідальності у разі вчинення правопорушень.

Є зміст реалізувати інституційні заходи з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, у тому числі шляхом удосконалення системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму через створення ефективного механізму взаємодії та обміну інформацією, що забезпечує оперативний запит та отримання необхідної інформації щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також розширення переліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу [34, с. 50-55].

3. Подальший розвиток законодавства у сфері боротьби з економічною злочинністю.

Поступове вдосконалення законодавчої бази, незалежні суди та організовані правоохоронні органи є передумовами для ефективного функціонування економіки та стануть основою для подолання системної тінізації в Україні. З метою запобігання шахрайському та навмисному банкрутству: бажано вжити заходів для боротьби з цим явищем; розробити механізми обміну інформацією між судами та компетентними державними органами з питань, пов'язаних з процедурами банкрутства.

4. Розвиток безготівкових розрахунків.

Це один з основних шляхів зниження рівня неформального обороту у фінансовому секторі. Для розвитку безготівкових платежів у країні необхідно вжити інституційних заходів, таких як створення механізмів, що забезпечать обмін

інформацією про підозрілі фінансові операції між податковими та контролюючими органами, а також забезпечення повернення коштів клієнтам банками другого рівня у разі зловживання безготівковими коштами з боку шахраїв; забезпечення операторами зв'язку якісних і доступних каналів зв'язку та створення умов для безготівкових розрахунків у місцях неорганізованої торгівлі; посилення контролю та відповідальності банків другого рівня у разі незаконного обміну грошей; вивчення можливості використання ідентифікаційних карток як платіжних карток. Розробка заходів щодо підвищення обізнаності населення про існуючу систему безготівкових розрахунків та її використання через банки другого рівня, засоби масової інформації та інтернет-ресурси.

5. Покращення фінансового менеджменту

Для підвищення його ефективності необхідно внести зміни та доопрацювати законодавство з метою спрощення реєстрації та перереєстрації юридичних осіб, врегулювання проведення податкових перевірок після реєстрації та перереєстрації підприємств, а також удосконалення критеріїв оцінки ризиків, зокрема під час реєстрації платників ПДВ та реорганізації юридичних осіб.

Необхідно докладати систематичних зусиль для виявлення нових схем ухилення від сплати податків та розробки ефективних механізмів обміну інформацією між державними органами та приватними компаніями [45].

6. Створення сприятливих умов для ведення бізнесу,

Для боротьби з тіньовою економікою необхідно знизити витрати на ведення бізнесу та вдосконалити систему державного регулювання, створивши умови, які дозволять організаціям вийти з тіні. Для цього необхідно визначити критерії відбору товарних ринків для комплексного аналізу та оцінки конкурентного середовища, що охоплює всі сектори економіки; дослідити системи управління ризиками в контексті відкритості/закритості та провести концептуальний перегляд системи ліцензування.

Реформування регуляторних органів, скорочення їх кількості та оптимізація роботи дозвільної системи в цілому дозволить обмежити можливості для корупції, заощадити кошти державного бюджету та суттєво зменшити бюрократичний тиск.

7. Боротьба з корупцією та підвищення рівня національної правової культури.

Для подолання корупції в державних установах необхідні наступні заходи. Посилення ролі ринку та конкуренції для зменшення потенційних вигод від корупційних практик; розбудова діяльності громадських організацій, спрямованої на боротьбу з корупцією; посилення співпраці з ключовими іноземними інституціями, які реалізують антикорупційні програми, та впровадження позитивного іноземного досвіду в антикорупційну практику; перевірка вищих посадових осіб на поліграфі.

Пріоритетними напрямами економічної політики у сфері детінізації економіки України є: оптимізація методики розрахунку рівня неформальної економіки відповідно до міжнародної практики; створення умов для детінізації суспільно-політичних процесів; підвищення ефективності управління фінансами на всіх етапах планування та використання бюджетних коштів; розвиток зовнішньоекономічної діяльності та міжвідомчого співробітництва; удосконалення законодавства у сфері боротьби з економічною злочинністю; сприяння розвитку безготівкових розрахунків; та - оптимізація управління фінансами, боротьба з неформальною економікою в реальному секторі шляхом зниження трансакційних витрат та реформування державної дозвільної системи, забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, боротьба з корупцією, підвищення правової обізнаності населення та зміцнення національної економічної безпеки в процесі поглиблення міжнародної та глобальної економічної інтеграції [29, с. 30-32].

В умовах сучасних геополітичних викликів та євроінтеграційних процесів завдання детінізації української економіки набуває все більшої актуальності. Визначені напрями боротьби з тіньовою економікою є основою для подальшої розробки комплексного плану детінізації економіки та бюджетної сфери.

Детінізація української економіки потребує більш глибоких досліджень та розробки комплексної стратегії заходів у співпраці з іноземними партнерами, зокрема, з метою використання їх позитивного досвіду у цій сфері.

3.2. Вдосконалення механізму залучення іноземних інвестицій в Україну

Забезпечити залучення ПІІ в українську економіку в обсягах і структурі, що відповідають національним потребам та інтересам зростання, а також пріоритетним національним і регіональним цілям, неможливо без удосконалення організаційно-економічних механізмів регулювання та залучення ПІІ, включаючи не тільки законодавчу базу, а й адміністративні структури, порядок їх функціонування та інструменти залучення прямих інвестицій [18, с. 56-67].

Механізми регулювання та залучення ПІІ слід розглядати як сукупність заходів та інструментів, спрямованих не лише на стимулювання надходження ПІІ в країну, а й на оптимізацію цього процесу, тобто раціоналізацію структури, форм і спрямованості іноземних інвестицій відповідно до потреб і стратегічних інтересів нашої держави. Основними складовими комплексного механізму залучення ПІІ є інституційно-правовий, бюджетно-податковий, фінансово-кредитний, фінансовий, регіональний та організаційний механізми (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Ключові складові комплексного механізму залучення ПІІ

Джерело: сформовано автором

З урахуванням національного та міжнародного досвіду, а також міжнародних зобов'язань України визначено інституційні та правові механізми, що забезпечують створення сприятливого правового середовища для залучення іноземних інвестицій.

Одним з найважливіших з них є фіскальний механізм, метою якого є розробка ефективної національної та регіональної політики фінансової підтримки інвестиційної діяльності, що потребує координації всіх напрямів економічної політики. Одним із ключових чинників збільшення масштабів інвестиційної діяльності є стимулювання довгострокового банківського кредитування реального сектору економіки та залучення коштів домогосподарств. Для досягнення цієї мети НБУ необхідно запровадити механізми ефективного захисту прав кредиторів та прозорі процедури реалізації заставного майна, підвищити концентрацію банківського капіталу, стимулювати залучення депозитів населення, запровадити механізми іпотечного кредитування та сприяти притоку іноземного капіталу в банківський сектор.

Фіскальні механізми мають покращити фіскальні стимули для інвестиційної та амортизаційної політики, а також збільшити амортизаційні відрахування для заохочення інвестицій у промисловий сектор, зокрема через прискорену амортизацію. Податковий режим України має бути трансформований з режиму, який регулює фіскальні пріоритети, на режим, який реалізує свій стимулюючий потенціал через зниження податків та стимули для промисловості [42, с. 111-116].

Одним з основних шляхів розвитку територіальних та інституційних механізмів є створення певних преференційних умов для окремих регіонів. У світовій практиці особлива увага приділяється інструментам та механізмам національної інвестиційної політики як особливої правової системи господарської діяльності [6]. Ця правова система передбачає застосування до певних суб'єктів протягом певного періоду часу особливих, більш пільгових умов, які відрізняються від загальнодержавної системи.

Слід віддати належне всім державним органам, зокрема Міністерству економіки України, за їхні зусилля, спрямовані на подальше посилення інвестиційного процесу.

Зокрема, було розроблено нормативно-правову базу для розвитку інфраструктури через державно-приватне партнерство. Зокрема, було реформовано Закон "Про концесії", імплементовано основні принципи концесій та ДПП відповідно до права ЄС, прийнято Закон України "Про концесії", який врегульовує всі аспекти концесійної діяльності, забезпечено участь приватних компаній у реалізації проектів ДПП у всіх сферах господарської діяльності. Внесено зміни до 25 нормативно-правових актів для забезпечення системного підходу до регулювання відносин. Уряд затвердив перелік пріоритетних інвестиційних проектів до 2023 року, 40% з яких - великі інфраструктурні та транспортні проекти.

Розроблено механізм залучення інвестицій через індустріальні парки. Зокрема, 5 жовтня 2021 року Президент України підписав прийнятий Верховною Радою України Закон України "Про індустріальні парки" та зміни до деяких інших законодавчих актів, спрямовані на залучення інвестицій в промисловий сектор економіки шляхом стимулювання створення індустріальних парків. Наразі в реєстрі індустріальних парків зареєстровано 55 індустріальні парки, з них 31 керуючих компаній та 11 учасників.

Запроваджено державну підтримку проєктів зі значними інвестиціями: Після набрання чинності Законом України "Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні" у лютому 2021 року запроваджено вимоги до техніко-економічного обґрунтування інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями, вимоги до заявників, порядок взаємодії компетентних органів із заявниками, інвесторами зі значними інвестиціями, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також прийнято методику розрахунку розміру державної підтримки для реалізації інвестиційних проєктів зі значними

інвестиціями. Державна установа "Офіс із залучення та підтримки інвестицій" визначена компетентним органом для надання допомоги заявникам та інвесторам зі значними інвестиціями у підготовці та реалізації інвестиційних проектів зі значними інвестиціями [44, 87-90].

З точки зору розширення внутрішнього ринку: оновлення економічної інфраструктури потребує як бюджетного фінансування, так і запровадження сучасних механізмів державно-приватного партнерства; створення реєстру великих інвестиційних проектів, які можуть бути реалізовані на засадах державно-приватного партнерства, у тому числі інфраструктурних концесійних проектів; сприяння локалізації виробництва, імпортозаміщенню та розвитку технологій для переходу від сировинної економіки до економіки з високою доданою вартістю; спрощення процедур створення індустріальних парків з доступом до землі, інфраструктури та державних послуг; створення вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку для стимулювання точок зростання в найбільш перспективних для інвестування регіонах України; запровадження нормативно-правових актів та економічних стимулів для розвитку енергетичних ринків та інтеграції України з європейськими енергетичними системами [11, с. 7-19].

З точки зору оптимізації банківської системи: створення та відкриття доступу до "довгих" ресурсів в економіці; запровадження спеціальних програм рефінансування банків для стимулювання кредитування реального сектору економіки, зокрема мікро-, малого та середнього бізнесу; удосконалення державних програм субсидування відсоткових ставок за банківськими кредитами, зокрема програм "Доступні кредити 5-7-9%" та "Доступне житло 7%" з метою посилення інвестиційної спрямованості та стимулювання нового житлового будівництва; розширення доступу до фінансових послуг та "дешевих" банківських продуктів для вітчизняних експортерів; створення інфраструктури для ефективного управління непрацюючими активами в банківській системі; реорганізація банківської діяльності,

зокрема сегменту малих банків, з метою відновлення інвестиційної привабливості української банківської системи.

В Україні одним із засобів залучення додаткових інвестиційних ресурсів у державний сектор економіки та стимулювання розвитку державно-приватного партнерства є державно-приватне партнерство (ДПП), яке є актуальною формою співпраці між державними та приватними партнерами і є нагальною необхідністю в контексті економічного розвитку нашої країни на сучасному етапі [13, с. 34-37].

Основними перевагами використання механізмів ДПП, насамперед для держави та суспільства, є незмінно висока якість надання адміністративних послуг; більш ефективне використання бюджетних коштів; додаткові фінансові ресурси для створення нових та реконструкції існуючих об'єктів інфраструктури; збільшення зайнятості населення; прискорення економічного зростання за рахунок інновацій та поширення сучасних технологій; участь усіх зацікавлених груп у реалізації стратегій соціально-економічного розвитку; підвищення рівня соціально-економічної довіри та взаєморозуміння. В Україні підписано 203 договори ДПП, з яких 194 реалізуються (155 договорів концесії, 27 договорів про спільну діяльність та 2 договори ДПП), а 12 ще не реалізуються (7 договори закінчилися, 3 розірвані та 2 призупинені).

Важливо розширити функції Офісу із залучення та підтримки інвестицій Ukraineinvest, як це зроблено в Австрії, або створити окреме агентство з інвестиційних операцій, яке безпосередньо допомагатиме іноземним інвесторам не лише у вирішенні загальних проблем інвестиційного розвитку в країні, а й у наданні максимально достовірних даних щодо економічних, політичних та юридичних умов для іноземного капіталу; допомозі у встановленні необхідних зв'язків між інвесторами та підприємствами і установами, надання консультаційних послуг з питань визначення оптимальної локації для реалізації проекту, оцінки економічної ефективності та вибору сектору; консультування з податкових аспектів господарської діяльності та трудового права; надання послуг щодо необхідності розширення

інвестиційної діяльності та форм фінансової підтримки інвестиційних проектів при отриманні державної допомоги у разі здійснення фінансових інвестицій [22].

Ще одним способом сприяння залученню іноземного капіталу є відновлення роботи вільних економічних зон в Україні. На сьогоднішній день існує 4500 вільних економічних зон у 140 країнах світу, на які припадає 33% світової торгівлі. В Україні відповідне законодавство набуло чинності, а також започатковано програму створення вільних економічних зон.

Висока динаміка функціонування індустріальних парків дозволить активізувати інвестиційну та інноваційну діяльність, стимулюванню промислового виробництва, створенню нових високотехнологічних виробництв та десятків тисяч продуктивних робочих місць, збільшенню обсягів та різноманітності продукції на експорт, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності української економіки.

Таким чином, незважаючи на багато проблем, Україна намагається реалізувати загальносвітову тенденцію залучення іноземних інвестицій. А реалізація всіх вищезазначених заходів сприятиме підвищенню інвестиційної активності в Україні.

Таким чином, для підвищення інвестиційної привабливості України органи державної влади повинні розробити виважену політику, спрямовану на вдосконалення нормативно-правової бази для залучення довгострокових інвестицій, задоволення сучасних вимог іноземних інвесторів та збільшення свободи пересування для ведення бізнесу:

- спеціальні сприятливі умови для іноземних інвесторів: спрощені процедури реєстрації іноземних інвестицій, посилена інформаційна підтримка іноземних інвесторів щодо потенційних інвестиційних можливостей та зниження оподаткування для компаній з іноземними інвестиціями понад певну суму інвестицій;

- забезпечення найкращих умов для державно-приватного співробітництва. Приватний сектор в Україні не відчуває підтримки з боку держави або не задоволений якістю та умовами цієї співпраці. Тому необхідно налагодити

систему комунікації між бізнесом та владою. Це може виражатися не лише у формі обміну інформацією, а й у залученні підприємців до розробки законодавчих ініціатив, проведення спільних форумів та дискусій [31, с. 36-37];

- створення позитивного інвестиційного іміджу шляхом організації та участі у міжнародних виставках, ярмарках, інвестиційних проектах та висвітлення інвестиційних проектів у міжнародних засобах масової інформації;
- задля збільшення інвестиційної привабливості регіону забезпечити проектування регіональних планів, які враховують поточний рейтинг регіону та характеристики його інвестиційної привабливості, а їх виконання контролюється державою як показник успішності місцевого самоврядування;
- вступ України до ОЕСР та членство в Робочій групі з експортних кредитів та кредитних гарантій, яка є органом ОЕСР. Членство в цій робочій групі, принаймні в статусі "запрошеного учасника", дасть можливість країні зробити кроки в напрямку імплементації рекомендацій Ради ОЕСР, що матиме позитивний вплив на покращення іміджу країни, подальшу співпрацю з іноземними клієнтами та вихід українських ЕКА на світовий ринок [43].

ВИСНОВКИ

Інвестиції за своїм змістом є вкладенням капіталу в конкретний об'єкт підприємницької діяльності для його подальшого збільшення або збереження на певний час з певною платою. Визначені та запропоновані категорії та характеристики іноземних інвестицій не охоплюють усі види іноземних інвестицій, а лише допомагають сформувати їх сутність та зрозуміти їх призначення.

Розглянуто проблематику тінізації економіки. Цей процес передбачає неофіційне, поза системою оподаткування обігрування грошей, відмивання доходів, порушення правил і регуляцій, нелегальні дії, які підірвують довіру громадян до держави та економіки.

Наслідки тінізації економіки можуть бути наступними: зменшення податкових надходжень до державного бюджету, незабезпечення прав на соціальні гарантії, порушення правил здорового конкурентного середовища, надмірне складання відносин у владі та бізнесі, корупція тощо.

Доведено, що іноземні інвестиції відіграють важливу роль у розвитку країни, оскільки вони є додатковим джерелом фінансування, що дозволяє впроваджувати передові технології та прискорює процес інтеграції економіки у світову економіку. ПІІ може стати потужним каталізатором економічного зростання країни, але їх успіх залежить від багатьох факторів, таких як наявна матеріально-технічна база, виробничі потужності, кваліфіковані людські ресурси, розвиненість зв'язків та макроекономічна ситуація в країні.

Підкреслено, значне домінування Кіпру серед основних інвесторів (25,1% сукупних інвестицій станом на 1 липня 2020 року), що пояснюється тим, що деякі українські інвестори спрямовують свої інвестиційні кошти через кіпрські банки та реінвестують в Україну через підприємства спеціального призначення (ПСП), що призводить до "циркулярності" інвестицій.

Враховуючи рекомендації міжнародних фінансових інституцій та досліджень з використанням прикладів успішної міжнародної практики реалізації інвестиційної політики, зроблено висновок, що для підвищення інвестиційної привабливості України органи державної влади повинні розробити виважену політику, спрямовану на вдосконалення нормативно-правової бази для залучення довгострокових інвестицій, задоволення сучасних вимог іноземних інвесторів та збільшення свободи пересування для ведення бізнесу.

Одним з перших кроків для вдосконалення механізму залучення іноземних інвестицій є процес детінізації економіки, який повинен вирішуватись на рівні держави, бізнесу та громадськості. Це може бути досягнуто шляхом спрощення та зменшення податкового тягаря, зниження бюрократії, поліпшення законодавства та контролю за його виконанням, відкритості та прозорості влади та бізнесу. Детінізація економіки є важливою умовою для стабільного розвитку економіки та підвищення довіри громадян до держави.

Далі, важливим кроком є створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні та проведення реформ у фінансовому секторі. Це означає, що необхідно створити умови для привабливості іноземних інвесторів, такі як стабільність економічної ситуації, надійність правової системи, захист прав інвесторів та інші. Необхідно створити стабільну банківську систему, що забезпечить надійний захист іноземних інвесторів. Також необхідно поліпшити державний діловий клімат, зокрема знизити податкове навантаження, спростити процедури відкриття та реєстрації бізнесу.

Таким чином у дипломній роботі встановлено причини виникнення тіньової економіки, наслідки тінізації економіки для України та її вплив на інноваційно-інвестиційну привабливість країни, розкрито практичний зміст іноземних інвестицій, їх роль в економіці країни, фактори, що впливають на обсяги іноземних інвестицій. Запропоновано механізми збільшення обсягів іноземних інвестицій задля збільшення інвестиційної привабливості України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. BDO International Business Compass (IBC) / European business association. – 2019. – URL: https://eba.com.ua

2. Bureau of Economic and business affairs // Investment Climate Statements Report US Department of state – URL: http://www.fdiattractiveness.com/ranking-2019

3. Cieślik, A., & Goczek, Ł. (2018). Control of corruption, international investment, and economic growth–Evidence from panel data. World Development, 103, 323–335. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.10.028

4. Gründler, K., & Potrafke, N. (2019). Corruption and economic growth: New empirical evidence. European Journal of Political Economy, 60, 101810. https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2019.08.001

5. Jahan, I., Pavlik, J.B., Williams, R.B. Is the devil in the shadow? The effect of institutional quality on income. Review of Development Economics, 00, 2020 c. 1-21. https://doi.org/10.1111/rode.12691.

6. Medina, L., & Schneider, F. (2018). Shadow economies around the world: what did we learn over the last 20 years?.IMF Working Papers, 2018(17), 1–76. http://dx.doi.org/10.5089/9781484338636.001

7. The Authors. Bulletin of Economic Research published by Trustees of the Bulletin of Economic Research and John Wiley & Sons Ltd. 2022 https://doi.org/10.1111/boer.12330

8. UNCTAD. World Investment Report 2018: Investment and new industrial policies.URL: https://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/World_Investment_Report.aspx World Bank // International Financial Corporation / –URL: https://www.ifc.org

9. Баранов С. О.. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні/ С. О. Баранов// Вісник НАДУ . — 2015. — С.47-54.

10. Басюк М. М. Інвестиції та інвестиційний процес в економіці України /М. М. Басюк // Тенденції та перспективи розвитку економіки XXI століття очима молоді : матеріали III Міжвузів. студент. наук. конф., Харків, 21 трав. 2019 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [орг. ком.: І. ф. Прокопенко та ін.]. – Харків : ХНПУ, 2019. – С. 77–78. URI https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/10471

11. Білик М.Д. Форми інвестицій державних виробничих підприємств та їх розвиток в сучасних умовах // Фінанси України. – 2018. - № 4. – С. 7-19.

12. Бондаренко О. О. Залучення іноземних інвестицій як джерело економічного зростання [Текст] /О. О. Бондаренко, К. С. Нижник // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2014. –№ 3 (77). – С. 88-95.

13. Бондаровська О. Оптимізація інвестиційного забезпечення інновацій// Банківська справа №4, 2019 – с.34-37.

14. Борисова О. В. Інвестиції. Інвестиційний аналіз / О. В. Борисова. – Харків: Юрайт, 2018. – 218 с. – (Т.1).

15. Гоблик В. В. Використання світового досвіду залучення іноземних інвестицій у процесі подолання кризових явищ перехідного періоду. International scientific journal. 2016. № 1(2). С. 8-10.

16. Денисенко М.П. Можливості активізаціїї інвестування в сучасних умовах // Економіка України № 5, 2019 – с.28-32.

17. Державна служба статистики України : Електронний ресурс. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

18. Дребот Н.П. Інвестиційна стратегія підприємництва: засади і особливості формування в сучасних умовах. // Регіональна економіка. – 2019.– С. 56-67.

19. Економетричне моделювання механізму запобігання тіньовим схемам виведення капіталу через податкові та інвестиційні канали в Україні [Текст]: звіт про НДР (проміжний) / кер. І.М. Кобушко. - Суми: СумДУ, 2017. - 47 с.

20. Заверуха М.М. Системний аналіз суті та закономірностей функціонування тіньової економіки / Заверуха М.М.// ЛРІДУ НАДУ. —2015. — С.9.

21. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2018 році: офіційна довідка Департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. 2019 р. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki

22. Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1561-XII від 19.11.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua.

23. Крамар М. С. Застосування маркетингового інструментарію впровадження інновацій у підприємницьку діяльність / М. С. Крамар ; наук. кер. П. В. Пузирьова // Економіка, облік, фінанси та право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 24 жовтня 2019 року. – У 7 ч. – Ч. 3. – Полтава : ЦФЕНД, 2019. – С. 58-59.

24. Кузнєцова Е.І. Економічна безпека: підручник і практикум для вузів / Є.І. Кузнєцова. М., 2018. 294 с.

25. Лаврик С. С. Активізація інвестиційних можливостей домогосподарств у контексті детінізації економіки України. Finane, accounting, banks. 2018. Вип. 1. С. 121–128.

26. Ладюк О. Д. Характеристика тіньової економіки в Україні. Економіка та держава, 2017. № 8. С. 32–34.

27. Ландар І. Особливості залучення іноземних інвестицій в Україну// Економіка України №12, 2018 – с.21-25.

28. Лук'янченко В.Б. Іноземні інвестиції в економіці України: динаміка та структура // Моніторинг інвестиційної діяльності в Україні. - 2019.-№ 1.

29. Лях О. Загальні проблеми інвестування та можливості залучення капіталів в економіку// Фінанси України №2, 2018 – с.30-32.

30. Мокій А. Основні напрями політики формування інвестиційного клімату в регіоні// Регіональна економіка №3, 2019 –с.10.

31. Мусієнко В. Щодо законодавчих гарантій іноземих інвестицій // Право України №3, 2019 –с.36-37.

32. ОЕСР. Огляд інвестиційної політики – Україна. URL: https://www.oecd.org/eurasia/countries/ukraine/.

33. Онищенко В.П., Гужва І.Ю. Стимулювання національного експорту. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 6. С. 33–47.

34. Оніщенко С.В. Фінансова глобалізація як чинник впливу на бюджетну безпеку держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносинита світове господарство, 2017. Вип. 12 (2). С.50-55.

35. Погодіна Т. В. Інвестиційний менеджмент / Т. В. Погодіна. – Харків: Юрайт, 2017. – 311 с. – (Бакалавр, академічний курс).

36. Полторак А.С. Архітектоніка наслідків глобалізаційних процесів у фінансовій сфері, 2018. №10. С.89-96. URL: https://doi.org/10.31521/modecon

37. Пузирьова П. В. Основні фактори впливу на процес формування та розвитку інноваційного потенціалу інтегрованих структур бізнесу / П. В. Пузирьова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2020. – № 10 (233). – С. 72-81.

38. Рудик Ю. В. Управління інвестиційною діяльністю на підприємстві / Ю. В. Рудик ; наук. кер. П. В. Пузирьова // Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа «Підприємницькі ініціативи» : матеріали IV Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції (5 грудня 2019 р., м. Київ). – Київ : КНУТД, 2019. – С. 313-320.

39. Синявський Н.Г. Тіньова економіка і економічна безпека держави: навч. посібник / В.І. Авдійскій, В.А. Дадалко, Н.Г. Синявський. 3-е изд. М., 2017. 538 с.

40. Супрунова І. В. Сутність тіньової економіки як структурної складової державної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 15-16. С. 153–157. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.15-16.153

41. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання [Текст] : аналіт. огляд / [упоряд.: С. С. Чернявський, В. А. Некрасов, А. В. Титко та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 152 с.

42. Тютюник І. В., Кобушко Я. В. Оцінка ефективності податкового регулювання обсягу тінізації економіки в Україні. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: «Економіка, управління та адміністрування». 2018. №4(86). С. 111-116.

43. Цвіркун А. С. Впровадження у виробництво інноваційного продукту / А. С. Цвіркун, О. В. Гук / VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні підходи до управління підприємством» з міжнародною участю – К: Видавництво «Політехніка» 2016. – 127 с.

44. Чернишова Л.О. Особливості залучення та стимулювання іноземного інвестування в Україні /Л. О. Чернишова, В. В. Сазанова // Бізнес Інформ. – 2016. – №4. – С. 87-90

45. Шевчук І. В. (2017). Корупційна складова як чинник дестабілізації та загроза економічній безпеці України / І. В. Шевчук // Державне управління: удосконалення та розвиток № 12, [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1192

46. ЮНКТАД. Світовий інвестиційний звіт за 2021 рік. URL: https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2021

Відгук керівника випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

Випускна дипломна робота здобувача вищої освіти Державного податкового університету групи МЕБ-19-1 Семіхової Анжели Петрівни на тему: «Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній привабливості України» виконана на задовільному теоретичному та практичному рівнях.

До недоліків можна віднести: відсутність грунтовного аналізу впливу тінізації економіки на інноваційно-інвестиційну привабливість України, поверхневе дослідження тінізації економіки України, незначні порушення при оформленні роботи, зокрема при посиланнях на джерела інформації та оформленні літературних джерел, описовість, відсутність прогнозу подальшого розвитку розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні.

В цілому, випускна дипломна робота рекомендується до захисту з оцінкою задовільно.

Керівник випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи
к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин Державного податкового університету О. В. Коляда

Висновок кафедри про випускну дипломну роботу

Випускна дипломна робота здобувача вищої освіти Семіхової Анжели Петрівни після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «12» 05 2023 № 12 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри Н.В.Стежко

РЕЦЕНЗІЯ

на випускну бакалаврську роботу

здобувача вищої освіти Державного податкового університету Семіхової Анжели Петрівни на тему: «Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній привабливості України»

Актуальність теми. У сучасному контексті глобалізації та міжнародної співпраці розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності стає все більш актуальним. Віна має значну частку в економіці розвинених країн.Тому дослідження перешкод для розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні, а саме тінізації економіки , має важливе значення.

Наукова новизна даної роботи полягає у теоретичному дослідженні впливу тінізації економіки на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні.

Якість проведеного аналізу проблеми, та табличного матеріалу. На задовільному рівні для такого роду наукових робіт здійснено дослідження даної теми роботи. Текстовий та табличний матеріал містить часткову інформацію досліджуваної теми.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність. Теоретичні висновки та узагальнення, які викладені в роботі Семіхової А.П. можуть бути використані для подальших досліджень з даного напрямку.

До недоліків роботи можна віднести До недоліків можна віднести, зокрема, описовість, відсутність грунтовного аналізу рівня тінізації економіки України, відсутність прогнозу подальшого розвитк інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні.

Загальний висновок і оцінка роботи. Кваліфікаційна робота виконана у відповідності з завданням та з дотриманням вимог. Робота заслуговує оцінки «задовільно», а її автор Семіхова А.П.– присвоєння кваліфікації «бакалавра» з міжнародних економічних відносин.

Рецензен
к.е.н., доцент, в.о. заступника декана
факультету фінансів та цифрових технологій _____ Г.С.Мельничук

«10» _____ 2023 р.

Державний податковий університет
Підпис _____
засвідчую:
Начальник відділу кадрів
_____ (_____)
«___» _____ 20____ р.

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи

Кафедра міжнародних економічних відносин

ДОВІДКА
про перевірку курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Семіхова Анжела Петрівна

Курс/група МЕБ-19-1

Тема курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

«Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній привабливості України»

П. І. Б. наукового керівника
Коляда О.В.

Дата захисту

13. 06. 2023

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 85,2 %
Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень (посилання, цитування) і неправомірних запозичень (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 14,8 %, цитат 0,03 %.

Провідний
фахівець _____ Рябенко М.С.